

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС

ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

УРЕЂУЈЕ

А. БЕЛИЋ

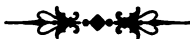
УЗ

СТАЛНУ САРАДЊУ

г. г. А. МЕЈЕ-А, проф. Collège de France, А. СТОЈИЋЕВИЋА, проф. Унив. у Љубљани, К. НИЧА, проф. Унив. у Кракову, † Љ. СТОЈАНОВИЋА, акад. у Београду, М. РЕШЕТАРА, б. проф. Унив. у Загребу, О. ХУЈЕРА, проф. Унив. у Прагу, Р. НАХТИГАЛА, проф. Унив. у Љубљани, СТ. ИВШИЋА, проф. Унив. у Загребу, СТ. М. КУЉБАКИНА, проф. Унив. у Београду, ФР. ИЛЕШИЋА, проф. Унив. у Загребу, ФР. РАМОВША, проф. Унив. у Љубљани и Х. БАРИЋА проф. Унив. у Београду

КЊИГА IX

ШТАМПАЊЕ ОВЕ КЊИГЕ ПОТПОМОГНУТО ЈЕ ИЗ ЗАДУЖБИНЕ
д-ра ЉУБ. РАДИВОЈЕВИЋА С. К. АКАДЕМИЈЕ

ДРЖАВНА ШТАМПARIЈА
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
БЕОГРАД, 1930

Трпни глаг. придев прошлог времена у старословенском језику, грчком и латинском тексту.

За старословенски језик и словенске језике уопште карактеристична је жива употреба т. зв. трпног придева прошлог времена, који је, углавном, једини од старих партиципа сачувао и своју промену по падежима.

Сврха овога чланка није у томе да покаже уколико је и на који начин тај глаг. придев изгубио своје чисто глаголске особине и колико то може да стоји у вези с тиме што он долази у атрибутивној служби: о томе ће бити говора другом приликом.

Овога пута ради се само о томе да се изнесе материјал узет из старословенског превода јеванђеља који ће, упоређен са грчким оригиналом, дати извесну могућност да се добије претстава о границама употребе трпног придева образованог помоћу суфикса *no/to.

Као што је познато, четири старословенска јеванђеља нису обичан ропски превод. Напротив, новија испитивања све више показују колико је код превођења тога тако неприкосновеног текста словенско језичко осећање налазило свој прави израз и тежило да се ослободи грчких окова.

То ће се, свакако, још најбоље видети када се свестрано испита нарочито старословенска синтакса, та душа свакога језика.

Колико је пак код превођења било самосталности и у којој је мери при томе играла улогу латинска Вулгата, бар као помоћно средство, питање је које је још отворено.

Покретао га је и Јагић и доцније Погорјелов¹⁾ и други. Остаје ипак као вероватно да је тога утицаја могло бити, иако

---

¹⁾ Sbornik fil. fak. Bratisl. III 209—16.

не у оноликој мери као што то замишља проф. Погорјелов или да је тај утицај веома сумњив, као што се то чини проф. Слоњскоме. Несумњиво је, међутим, да има довољно случајева, који су и најважнији и најзанимљивији, где се словенски текст разликује и од грчког и латинског, где је он, дакле, отишао својим независним путем, који је захтевао нарочити словенски језички узус.

Када се испитује старослов. превод, потребно је увек имати на уму две ствари. Прво, сигурно је да је први преводилац располагао готовим језичким обртима и техничким изразима који су већ постојали у језику на који су преведене богослужбене књиге, и друго, преводилац је код превођења морао да наилази на такве случајеве за које није било готовог словенског језичког израза: зато су се многе конструкције морале стварати *ad hoc*, често по угледу на грчки оригинал. У таквој ситуацији био је, донекле, и наш Вук када је узео да преводи Нови Завјет.

Било би интересантно испоредити с те стране Вуков превод и старословенски. Аналогја има ту врло много. Није сасвим искључено да би се на крају показало да старослов. језик пре хиљаду година није био оскуднији у речима и обртима од просто-народнога српског језика пре једног века.

Тиме што је глаголска система грчког језика много више развијена него старосл., наилазимо на доста честе случајеве када за неколико различитих грчких облика има у ст.-сл. махом само један нарочити облик, па је понекад било потребно да се преведе и дескриптивно. Грчки је језик особито богат разним партиципима који су многобројнији него у старосл. језику који се, у томе погледу, разликује од данашњих словенских језика: ови су, заправо, сачували као једини партицип споменути трпни придев који је због тога и добио много ширу употребу.

У грчком језику има три глаг. придева прошлог времена за који служи један старослов. трпни придев прошл. вр. Ти су грчки облици *partic. perf. med.*, *partic. aor. pass.* и *adjectivum verbale*: 1) λελυμένος, 2) λυθείς, 3) λυτός. Словенски се у тим случајевима слаже са латинским језиком који исто тако има само један еквивалент, и то глаг. придев на *-tus*, који има шире, општије, значење него слов., јер он може да замењује и грчки *partic. praes. pass.*: привѣдѡш... страстьми ѡдржѡмъ Мт. IV₂₄ — συνεχομένους — comprehensos, видѣтъ... тръсти ли вѣтромъ колѣблемъ Мт. XI₇ — σαλευόμενον — agitatam.

Примери, који се даље наводе, подразумева се, из Маријиног су јеванђеља, ако није друкчије истакнуто. Примери су дати само за случајеве када глаг. придев није саставни део финитних пасивних конструкција. Огромна већина примера припада првоне типу, који је у новозаветном грчком језику и највише заступљен.

1) а. окаменено ли имате срдце ваше Мк VIII₁₇ — πελωρωμένην καρδίαν — caecatum cor, видѣша юношѣ одѣнѣ въ одеждѣ Мк XVI₅ — νεανίσκον... περιβεβλημένον — iuvenem coopertum, смоковничѣ имѣаше... въсажденѣ Л XIII₆ — συκῆν... πεφυτευμένην — arborem plantatam, обрѣтѣ же камень отхвалених отъ гроба Л XXIV₂ — λίθον ἀποκεκυλισμένον — lapidem revolutum, къ дѣвѣ обрѣченѣ мжжеви Л I₂₇ — πρὸς παρθένον ἐμνηστευμένην ἀνδρὶ — ad virginem desponsatam viro.

б. Старосл. иде за грчким оригиналом, док се у латинском преводу находe почесто и описне конструкције: да члѣда вѣнѣ съберитѣ расточенаѣ въ едино Ј XI₅₂ — τὰ τέκνα διεσκορπισμένα — filios qui erant dispersi, да имѣтѣ радость моѣ исплнениѣ въ себѣ Ј XVII₁₃ — τὴν χαρὰν... πεπληρωμένην — gaudium impletum, отъпоустѣ же имѣ (варааж Зорг.) въсаждѣнаго въ темнищѣ Л XXIII₂₅ — βεβλημένον — qui missus fueret.

2) а. изгнаноу вѣсоу проѣла нѣмѣ Мт IX₃₈ — ἐκβληθέντος τοῦ δαιμονίου — eiecto daemónio, келеви наречены тѣди Мт X₈ — ἐπικληθεῖς — (нема у лат.), онаже наваждѣна матернѣ своѣѣ... рече Мт XIV₈ — ἡ δὲ προβιβασθεῖσα — illa praemonita a matre sua.

б. что прѣмждрость данаѣ моу Мк VI₂ — ἡ σοφία ἡ δοθεῖσα — sapientia, quae data est, единѣ же отъ обѣшеноу злодѣѣ Л XXIII₃₉ — εἷς δὲ τῶν κρεμασθέντων κακούργων — unus de his, qui pendebant.

Има и примера где се у грчкоме за исту сврху употребљава наизменично и један и други партицип: сѣнаноу въ срдци Мт XIII₁₉ — τὸ ἐσπαρμένον — quod seminatum est, сѣнаноу на камени Мт XIII₂₀ — ὁ... σπαρεῖς — qui... seminatus est, пропѣтаѣ съ нимѣ поношаашете моу Мк XV₃₂ — οἱ συνεσταυρωμένοι — qui crucifixi erant, прѣвѣша голѣни і дроугоу пропѣтоу Ј XIX₃₂ — τοῦ συνεσταυρωθέντος — qui crucifixus est, сѣршени глѣнѣмѣ отъ ѣн Л I₄₅ — τοῖς λελαλημένοις — quae dicta sunt, днѣнѣ сѣ о глѣнѣх отъ пастырь Л II₁₈ — περὶ τῶν λαληθέντων — de his, quae dicta erant, дати жрѣтѣ по реченоу въ законѣ Л II₂₄ — κατὰ τὸ εἰρημένον — quod dictum est, да сѣждѣтѣ сѣ реченоу пророкомѣ Мт VIII₁₇ — τὸ ρηθέν — quod dictum est, ничтоже боле повѣѣнаго вамѣ творите

Л III₁₈ — παρὰ τὸ διατηταγμένον — quod constitutum est, сѣтвори повељѣнаа Л XVII₉ — τὰ διαταχθέντα — fecit quae ei imperaverat.

Један случај где се стсл. разликује и од грчког и латинског: **взпрошенз же вѣвх отх фарисѣи** Л XVII₂₀ — ἐπερωθεῖς δὲ ὑπὸ τῶν φ. — interrogatus quando venit.

3) а. Изнет је ђео материјал: **свѣрѣтх извѣрнѣнаго** (често) Мт XXIV₈₁ — τοὺς ἐκλεκτοὺς — electos, **не оумзвенами рѣкнами ѣсти** Мт XV₂₀ — ἀνίτοις χερσίν — non lotis manibus, **разорѣх цѣвѣ снѣх рѣкотворѣнѣх** Мк XIV₅₈ — τὸν ναὸν... τὸν χειροποίητον — templum hoc manu factum, — **тѣ ли еси ѣх ѣнх вѣвѣнааго** Мк XIV₆₁ — τοῦ εὐλογητοῦ — filius dei benedicti, **проповѣдѣти лѣто гѣне приаѣто** Л IV₁₉ — ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτόν — annum dom. acceptum, **оуправленз естх вх цѣсрѣтѣне бжне** Л IX₈₂ — εὐθετός ἐστιν — aptus est, **послѣлѣ ѣнх мон вхзлѣбленѣх** Л XX₁₈ — τὸν ἀγαπητόν — filium meum dilectum, **положи е вх гробѣ исѣченѣ** Л XXIII₅₈ — ἐν μνήματι λαξευτῷ — in monumento exciso, **оузѣрнѣтѣ нѣбса отѣрѣста** Ј I₅₂ — τὸν οὐρανὸν ἀνεωγῆота — caelum apertum, **иже не вѣстх закона проклѣти сѣтх** Ј VII₄₉ — ἐπαρατοί εἰσιν — maledicti sunt.

б. **не вѣста вх рожденѣхз жѣнами** Мт XI₁₁ — ἐν γεννητοῖς γυναικῶν — inter natos mulierum, **отѣрѣзе очи слѣпоу рождену** Ј IX₃₂ — τυφλοῦ γεγεννημένου — caeci nati.

Тај упоредни материјал показује да се у старословенском трпни придев прошлог времена још осећао као глаг. придев за прошлост. (За садашње време био је у живој употреби глаг. придев на *-то-). То се види и из случајева када за споменуте грчке партиципе долазе у стсл. и остали глаг. придеви *прошлог* времена. На пример: **прѣповѣсавз сѣ слѣужи ми** Л XVII₉ — περιζωσάμενος — et praecinge te, et ministra mihi, **вѣ вѣсѣ градх свѣралах сѣ** Мк I₃₈ — ἦν ὅλη ἡ πόλις ἐπισυναγμένη — erat civitas congregata, **егда крѣпкѣх оуорѣжѣ сѣ храннѣтх свои дворѣх** Л XI₂₁ — καθωπλισμένος — armatus, **гѣлѣх исѣлѣвѣшкѣоу** Ј V₁₀ — τεθεραπευμένῳ — dicebant illi, qui sanatus fuerat.

Иначе, ако је грчки облик имао нарочиту нијансу у значењу, т. зв. нецеситативну, онда је долазио и глаг. придев садашњег времена. О томе питању в. ЈФ VIII с. 103—108.

Да је, међутим, и глаг. придев прошл. вр. могао да изгуби то разликовање по времену и да добије потпуно придевско значење произлази из случајева када је за обичан грчки придев употребљен у стсл. глаголски придев. Ево и тих примера: **гѣла ослабленѣоу** Мт IX₆ — τῷ παραλυτικῷ — paralytico, **прокаженѣна**

очнштанте Л I₈ — λεπρούς — leprosos, никтоже приставлениѣ плата не вѣлена не приставлѣатъ Мк II₂₁ — ῥάκους ἀγνάφου — ranni rudis, вѣзнесе сѣмѣринъѣ Л I₅₂ — ταπεινούς — humiles.

Није тешко објаснити такове случајеве: трп. глаг. придев прошлог времена већ по своме основном значењу лако је могао да пређе у прави придев када је само престао да значи време и тиме постао носилац неке трајне особине. То вреди и за оне придеве садашњег времена као: неключимааго раба вѣрзѣте Мт XXV₃₀ — τὸν ἀχρεῖον δοῦλον — inutilem servum, иде есте ꙗко гроби не вѣдоми Л XI₄₄ — τὰ μνημεῖα τὰ ἀδηλα — monumenta, quae non apparent.

И оба облика трп. придева за један грчки: приведше телецѣ оупитѣны Л XV₂₈ — закла емоѣ телецѣ питомъ ib. 30 — τὸν μόσχον τὸν σιτευτόν — vitulum saginatum.

Најзад, има два случаја који стоје у вези са горе реченим, а то где је за грчку именицу употребљен стсл. трпни придев: сѣвѣстѣ сѣ писаное Мк XV₂₈ — ἡ γραφή — scriptura, кѣ (сѣвѣ)инъмѣ Сав. кн. J VII₄₅ — πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς — ad pontifices, и обратно стсл. именица за грчки партицип женск сѣ поштенниѣѣѣ Зогр. Л XVI₁₈ (Мар. поштенноѣѣ) — ἀπολελυμένην... γαμῶν — dimissam.

Колико се грчки партицип пасива када није служио као саставни део финитних пасивних конструкција схватао у стсл. језичком мишљењу као обичан придев, показује ово неколико примера: тѣснѣ пѣтѣ Мт VII₁₄ — τεθλιμμένη — arcta via, сѣхѣ рѣкѣ имѣ Мк III₁ — ἐξηραμμένην — manum avidam, вѣсте во очн имѣ тажѣѣ Мт XXVI₄₈ — βεβαρημένοι — gravati, радоѣи сѣ благодатѣнаѣ Л I₂₈ — κεχαριτωμένη — gratia plena, гноинѣ Л XVI₂₀ — εἰλωμένος — ulceribus plenus, сан оѣчиникѣ нѣкѣ таннѣ J XIX₃₈ — κεκρυμμένος — occultus, нѣстѣ во танно Л VIII₁₇ — κρυπτόν — occultum, дивно Мк XII₁₁ — θαυμαστή — mirabile.

Поред тога налазе се и дублети као: оѣже готова сѣтѣ вѣсѣ Л XIV₁₇ оѣготована Асем. — ἑτοιμά ἐστιν — parata sunt, или, обратно, стсл. сѣврѣшени Мт V₄₈, J XVII₂₂ — τέλειοι и τετελειωμένοι.

На основу изнетог материјала могао би се дати овакав закључак: старословенски трпни придев прошлог времена подударо се у значењу са грчким глаг. придевима медијалним и пасивним и само донекле са латинским глаг. придевом на *-tus*. Код стсл. придева није било разликовања по глаг. виду. Тај глаг. придев могао је да има и чисто придевско значење што исто вреди и за грчке глаг. придеве. Начин на који су преведени споменути грчки

глагол. придеви не даје могућности да се узима у обзир и латински превод као неки углед. (Погорјелов наводи пример *мѣрж потрж-сѣнж* — *σασαλευμένον* — *coagitata*). Ма да се стсл. трпни придев прошл. вр. формално више слаже са латинским него с грчким, ипак се стсл. слаже не једанпут са грчком атрибутом и апсолутном конструкцијом, док се у латинском употребљава описни начин помоћу релативне реченице. Уопште о утицају латинског језика може се говорити само код појединих речи, које су доцније ушле у старословенски превод и то тек у Моравској (cf. Meillet, RES VI с. 39—41), док за граматичке конструкције није било потребе да се прибегава латинском начину изражавања.

14-XI-1930 г.

П. Ђорђевић